

Könyvismertető Csörgő Lajos börtönévei (1949-1955)

Összeállította Csörgő István (Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010)

Recenzie carte – Csörgő István (ed.): Anii de închisoare a lui
Csörgő Lajos (1945-1955)

Book review – Csörgő István (ed.): Years in prison of Csörgő
Lajos (1945-1955)

A könyv Csörgő Lajos (1904 – 2003) hosszú, sorsfordulatokban gazdag életének rövid, de drámai jelenségekkel tele szakaszáról szól. Hat évről, amit egy koncepciós per áldozataként, a Securitate fogságában, majd politikai elítéltként különböző romániai börtönökben élt át. A kisebbik fia: Csörgő István által összeállított és a kolozsvári Polis kiadó gondozásában napvilágot látott kötet megjelenése közérdekű és nagyon időszerű: fényt derít a Csörgő-üggyel kapcsolatos tényekre. Ugyanis a kiépülő kommunista pártállam berendezkedésének éveiben szervezett koncepciós perek – amint a későbbiek is – nagyfokú titoktartással zajlottak. Így a Csörgő és vádlott-társai pere is a sajtó nyilvánosságának teljes kizárásával folyt, az erdélyi magyar közvéleményben csak sok-sok találgatásra adott alkalmat. A most megjelent könyv fellebbenti a fátylat. Autentikus forrásokból, a periratok alapján és a résztvevők írásos és szóbeli visszaemlékezései nyomán rekonstruálja a hiteles történetet. Ugyanakkor, e konkrét példán át rámutat a koncepciós perek kiagyalásának ördögi mechanizmusára és bemutatja a Securitate fondortatos vizsgálati módszereit. Nemkülönben méltó emléket állít a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, illetve Orvosi és Gyógyszerészeti egyetemünk ártatlanul meghurcolt első rektorának, aki egész életében haladó gondolkodású ember volt és mindig vállalta az erdélyi sors adta gondokat, a közösség és az igazság önzetlen szolgálatát.

Mind tárgya, mind megírási módja teszi, hogy a könyv izgalmas olvasmány; érdekfeszítő az, ahogyan a kötet írásából kibontakoznak a vádlott kálváriájának egymást követő stációi. Azokban, akik megéltük azokat az időket mindez fájó emlékeket idéz fel, a fiatalabb nemzedékek számára pedig a múlt jobb megismerésére ad lehetőséget.

Csörgő István könyve három szerző munkáját foglalja magába, amelyek sajátos szemszögből, különböző stílussal tárják eléink a Csörgő-ügy különböző részleteit: az eseményeket és azok hátterét. Az első 35 lapon Csörgő Istvánnak az előszó szerepét is betöltő írása olvasható *Emlékek édesapámról* cím alatt. Ezt követi Benkő Samu történész akadémikusnak *Nagysármástól Budaörsig* című, 28 lapon közzétett tanulmánya. A legerjedelmesebb a harmadik rész: egy Csörgő Lajossal készített nagy videointerjúnak a börtönövekre vonatkozó szövege.

Csörgő István írása a saját emlékek és érzések felidézése

mellett az orvoskutató tárgyilagosságával és logikájával keres az édesapja sorsára és a per körülményeire rávilágító adatokat az összegyűjtött dokumentumokban. A bőségesen idézett források sorában találjuk többek közt Tunyogi Csapó Gyula védőügyvéd, Gyögyössi István követségi tanácsos és mások visszaemlékezéseit, méltatásait, meg Sütő András veretes gyászbeszédét. István, aki tízéves korától az érettségi vizsga idejéig apátlanul nőtt fel, önmagát az események egykori résztvevői és az utókor között állónak tartja, aki a „létvégi hajrá” korában lát hozzá a Csörgő-ügy közzétételéhez. Szól a családot ért retorziókról, mint a kilakoltatásuk, édesanyja állásvesztése, a fiúk tanulmányainak a korlátozása. Az édesapja ellen emelt váddal – a hazaárulás vádjával – szembe állítja az áruló haza fogalmát és több oldalon át fejtegeti ennek – a címlapon is feltüntetett – kifejezésnek az értelmét.

Benkő Samu tanulmánya erdélyi keretbe foglalja a börtönövek történetét, megállapítva, hogy a Csörgő-ügy valójában erdélyi magyar ügy volt. Feltárja a per két szakaszának szélesebb és magasabb politikai összefüggéseit, Moszkva-Budapest-Bukarest kapcsolatának egyes aspektusait vizsgálva. Teljes egészében közli a tragikus sorsú Demeter Béla gyanúsított jegyzőkönyvét, amit 1947-ben Budapesten vett fel a magyar Államvédelmi Hatóság és átadott a Securitaténak, ez pedig bizonyítékként használta fel Csörgő Lajos ellen. Demeter Béla erdélyi születésű magyar állampolgár a második világháborút lezáró párizsi béketárgyalásra készülő magyar kormány Erdély-szakértője volt; az ÁVH utóbb letartóztatta és 1951-ben kiadta Romániának, itt a vácărești-i börtön korházában halt meg 1952-ben.

A videointerjú, ami a könyv jelentős részét teszi ki, 1994-ben készítette Budapesten Barabás Béla, és Veress Zoltán Kolozsvárról Svédországba elszármazott író szerkesztette a kinyomtatott formában. A 90 éves Csörgő Lajos válaszai tárgyilagos hangon szólnak a börtönöveinek helyszíneiről, fogva tartásának körülményeiről. Ugyanakkor szavaiból kirajzolódnak egyéniségének, szellemi arculatának a vonásai, mintegy kiegészítve a méltatói által adott jellemzést. Bölcs életszemlélete, józan, gyakorlatias gondolkodása, csodálatos optimizmusa, a remény bátorsága éltette börtönöveiben, segítette a megpróbáltatások elviselésében.

Ezek sora azzal kezdődött, hogy Csörgő Lajost 1949. november 3-án, Marosvásárhelyen a Securitate letartóztatta és Korparich Edével a Kaláka Szövetkezetek elnökével együtt Bukarestbe vitte, ahol a Belügyminisztérium földalatti börtönének egyik cellájába zárták. Ugyanakkor tartóztatták le Kolozsváron Balogh Edgárt és Méliusz Józsefet, majd később Jordáky Lajost és Demeter Jánost. Vizsgálati fogságának ezen a helyszínén Csörgő csaknem egy évet töltött, miközben újra és újra felviszik, mindig éjszaka, a más és más tiszt által folytatott kihallgatásra. A vizsgálat technikájához tartozott, hogy a letartóztatottal heteken át nem közölnek semmit fogva tartásának okáról, majd egyszerre a kihallgató szobába kísérik és ott felszólítják, hogy részletesen írja le vélt bűneit. Ilyen, töprengéssel telt puhítási időszak után első kihallgatása alkalmával Csörgő 40 papírlapot írt tele életrajzával és feltehető „bűnei” lajstromával. A vizsgálótiszt persze nem volt elégedett a vallomással és megkezdte a kérdezést, aminek a hangneme idővel egyre fenyegetőbbé vált. A feltett kérdések jórészt a Budapesten abban az évben kivégzett Rajk László perével voltak kapcsolatosak. Úgy látszik, hogy ebben az időszakban a Rajk-perben használt koholt vádakkal akarták az erdélyi magyar vezető értelmiségieket elítélni. Miután ebben a tárgykörben nem tudtak beismerő vallomást kiereszokolni, Csörgőt 1950 júliusában áthelyezték a jilávai börtönbe. Onnan egy év múlva áttették Ghenceára, ahol közölték vele, hogy két év adminisztratív büntetést kapott. Ghenceáról kényszermunkára Ocnele Mari-ra vitték, ahol több mint egy évet töltött. Ez után egy hazaárulási bűnper kiszemelt vádlottjaként Csörgő újra a Belügyminisztérium börtönébe került, csaknem félétartózatásra. Ez irányban kulcsfontosságú irat volt Demeter Bélának a gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, amiben név szerint szerepelnek mindazok az erdélyiek és köztük Csörgő is, akiket a Securitate 1949-ben letartóztatott. A hazaárulás abban állott, hogy adatokat gyűjtöttek az itteni állapotok negatív voltáról, amelyeket a magyar kormány a párizsi béketárgyaláson kívánt hasznosítani az erdélyi magyarok javára. Továbbá, Csörgőt azzal is vádolták, hogy a magyar kormánytól 10.000 dollárt kapott erdélyi magyar célok támogatására és ezt nem jelentette be az illetékes szerveknek a valutatörvény előírásai szerint.

Csörgő visszautasította a vádakat, de a most már brutálissá váló vallatás végül megtörte az ellenállását. 135 órán át, tehát több mint 5 napot tartották fenn egyfolytában, álmatlanul, éjjel-nappal, közben a vallatók váltották egymást, de ő nem mozdulhatott. Fokozatosan elvesztette a kontrollt maga felett, nem tudott gondolkodni és hallucinált. Végleg akkor tört meg, amikor megfenyegették, hogy letartóztatják a feleségét és két fiát is beviszik. Ezután írta alá a vallomást önmaga ellen, amit a kihallgatók parancsnoka diktált le románul, majd magyarra fordíttatta és úgy is aláíratatta.

A per tárgyalására Nagyváradon, speciális katonai bíróság előtt került sor 1954 március utolsó napjaiban. A tárgyaláson Csörgő és vádlottársai semmit sem ismertek el a kicsikart vallomásaikból; a megidézett román, magyar és zsidó tanúk pedig valamennyien rájuk nézve kedvező – valósággal felmentő – vallomást tettek. Így a bíró, aki előtt az egyik vádlottként volt jogászprofesszora állt, a halálos ítéletre kapott utasítás ellenére a tárgyalást elnapolta és az ügy áthelyezését kérte Bukarestbe. Ne feledjük, hogy akkor már másfél évvel Sztálin halála után vagyunk, de Pătrășcanu kivégzésének évében. A bukaresti katonai bíróság Csörgőt 6 év kényszermunkára ítélte, amit ő Pitești-ben kezdett meg letölteni. A bíróság nem vette tekintetbe Tunyogi Csapó Gyula védőügyvédnek azt a nemzetközi joggyakorlaton alapuló érvelését, miszerint az 1945-ben elkövetett inkriminált cselekmények nem tekinthetők hazaárulásnak, minthogy a vádlottak akkor nem voltak román állampolgárok, hiszen csak az 1947. február 7-i párizsi békeszerződéssel lett Észak-Erdély román felségterület. Petru Groza államelnök, amikor értesült a történetekről, átnézve az iratokat igazat adott a védőügyvédnek és intézkedett a vádlottak szabadlábra helyezéséről, ami 1955. május 27-én megtörtént. Utóbb, felülvizsgálati kérelem alapján az illetékes katonai bíróság megsemmisítette az 1954. áprilisi ítéletet és 1956. június 16-án kimondta a vádlottak büntetlenségét.

A DVD lemezen rögzített videointerjú megtalálható a könyv mellékleteként. A függelékben kap helyet az eseménytörténetet dátumokban összefoglaló kimutatás és több eredeti dokumentum fénymásolata.

Dr. Feszt György